

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-54>

УДК 634.8:330.341.2

ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

INSTITUTIONAL PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF VITICULTURAL AND WINERY ENTERPRISES

Обнявко Владислав Олександрович

аспірант,

Одеський національний економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6606-9436>

Obniavko Vladislav

Odessa National Economic University

У статті проаналізовано сучасний стан інституційного середовища вітчизняного виноградарства та виноробства. Наведено підходи вчених до виділення складових інституційного середовища. На підставі існуючих концепцій проаналізовано стан елементів інституційного середовища національної економіки України (на макрорівні), виноградарсько-виноробної галузі (на мезорівні) та підприємств виноградарства та виноробства (на мікрорівні). Доведено, що наявність багатьох інституцій та організацій в Україні на різних рівнях ще не призвела до формування повноцінних загальнодержавних інститутів, здатних здійснювати саморегулювання різних сфер життя суспільства, зокрема економічної діяльності. Обґрунтовано роль інституцій різних рівнів як передумов створення саморегульованої інституціональної системи, здатної забезпечувати збалансований та гармонійний розвиток економіки держави.

Ключові слова: економіка, інституції, організації, інститути, виноградарство, виноробство.

В статье проанализировано состояние институциональной среды отечественного виноградарства и виноделия. Приведены подходы ученых к выделению составляющих институциональной среды. На основании существующих концепций проанализировано состояние элементов институциональной среды национальной экономики Украины (на макроуровне), виноградарско-винодельческой отрасли (на мезоуровне) и предприятий виноградарства и виноделия (на микроуровне). Доказано, что наличие многих институций и организаций в Украине на разных уровнях еще не привело к формированию полноценных общегосударственных институтов, способных осуществлять саморегулирование разных сфер жизни общества, в частности экономической деятельности. Обоснована роль институтов разных уровней как предпосылок создания саморегулируемой институциональной системы, способной обеспечивать сбалансированное и гармоничное развитие экономики государства.

Ключевые слова: экономика, институции, организации, институты, виноградарство, виноделие.

The article analyzes the current state of the institutional environment of domestic viticulture and winemaking. Based on the existing concepts, the state of elements of the institutional environment of the national economy of Ukraine (at the macro level), viticulture and wine industry (at the meso level) and viticulture and winemaking enterprises (at the micro level) is analyzed. It is proved that the presence of many institutions and organizations in Ukraine at different levels has not yet led to the formation of full-fledged national institutions capable of self-regulation of certain spheres of society, in particular, economic activity. The role of institutions of different levels as prerequisites for creating a self-regulating institutional system capable of ensuring balanced and harmonious development of the state economy, creating opportunities for national economy development in accordance with global trends of digital transformation, greening, human capital development. It is substantiated that institutions do not act as imaginary categories, but as real factors that determine the development of enterprises, industries, economy and other spheres of life. It is proved that the formation of institutions and institutes contributes to the harmonization and streamlining of interests of management and teams of enterprises, individual industries and the state as a whole, provides opportunities for development of all sectors of the economy, its digital transformation, greening, increasing business ethics and social standards, leveling conflicts of interest of individual business groups and increasing partnerships, developing culture and folk traditions, forming a «knowledge economy» at all levels, strengthening elements of the national institutional system, globalization of the domestic economy, etc. It is substantiated that it is necessary to

deepen theoretical research of elements of the institutional environment, analyze the state of institutions, the effectiveness of existing organizations that should implement certain complexes of institutions, staff of such organizations and take measures to create an effective national institutional mechanism.

Keywords: economy, institutions, organizations, institutes, viticulture, winemaking.

Постановка проблеми. Сучасні проблеми розвитку підприємницьких структур мають інституціональне походження [1].

Україна ніколи не мала розвинутого інституційного середовища. Одним із головних аспектів трансформації вітчизняної економіки у напрямку євроінтеграції є саме інституційний, що ґрунтується на ринкових інституціях, які враховують економічні, політичні, історичні, соціальні та психологічні особливості, характерні для нашої країни [2, с. 22]. Але, як зазначається в літературі, у ході реформ вітчизняний аграрний комплекс виявився деінституціоналізованим – старий каркас зламаний, новий ще остаточно не побудований [3].

В Україні на початку трансформаційного періоду основні завдання полягали у демонтажі базових інститутів планової централізованої економіки. Трансформаційна економіка передбачає докорінну зміну основних економічних інститутів і формування нової інституціональної структури економіки. Тривалість перехідного періоду залежить від тривалості формування базових інститутів ринкової економіки. Усунення адміністративних перепон мало б забезпечити розвиток підприємництва та перехід до економіки ринкового типу [4].

У той же час, інститути визначають тип економічної системи та шлях розвитку економіки [5, с. 93], ефективні інститути забезпечують легку пристосовуваність політико-економічної системи до нових умов і можливостей, які виникають завдяки науково-технічному прогресу [5, с. 94]. Адаптивно гнучкі інститути створюють стимули до розвитку науки та освіти, заохочують мобільність виробничих факторів, полегшують передачу науково-технічної інформації та впровадження нових технологій, сприяють підприємству та інноваціям. І навпаки – неефективні інститути зменшують потенційний рівень добробуту, оскільки підприємство виходить за межі легальних правил і норм, знижується як надійність забезпечення права власності, так і гарантії дотримання контрактів [5, с. 94].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми інституційних характеристик функціонування економічних систем наведено у працях багатьох вчених, що здійснювали свої дослідження за вектором ідей інституціоналізму: І.Д. Білокіної, З.С. Варна-

лія, Т. Веблена, О. Вільямсона, В. Гамільтона, В.М. Геєця, О.К. Гордєєва, А.А. Гриценко, М.В. Дубіної, О.В. Іншакова, Р. Коуза, У. Мітчелла, Д. Норта, Г.М. Поченчук, І.С. Федорова, Л.І. Федулової, А.С. Філіпенко, Д.П. Фролова, Дж. Ходжсона, А.А. Чухна, Т.В. Шаповалової та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є окреслення інституційних аспектів розвитку підприємств, їх класифікація, а також дослідження взаємозв'язків та взаємозалежностей, що існують між різними інститутами.

Виклад основного матеріалу. Особливості інституціональної теорії полягають у тому, що предметом її пізнання є інститути, які існують в економіці, соціальній сфері, сфері права, моралі, релігії тощо [6].

Інституціоналізм – це напрям соціально-економічних досліджень, що розглядає структурування, організацію і функціонування суспільства, як сукупність різних інституцій (сім'я, партія, профспілка, громадські об'єднання та ін.) з урахуванням часових параметрів [7].

Перевагою інституційного підходу в процесі дослідження економічних явищ є те, що він ґрунтується на аналізі всіх складових категорій. Це обов'язково має відбуватися з погляду єдності та взаємозв'язку. Взаємозв'язки, які ідентифікуються за допомогою інституційного підходу, дають змогу ширше виявити та глибше розкрити сутність, врахувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, що в сукупності сприяє чіткішому розумінню різних соціальних та економічних аспектів певного явища [2, с. 24–25].

Основоположником сучасного інституціоналізму є відомий вчений Д.С. Норт, принциповою відмінністю підходу якого є рішучий поділ понять «інститут» і «організація». За висловлюванням Д.С. Нортона, «інститути являють собою структуру, яку люди накладають на свої взаємовідносини, визначаючи в такий спосіб стимули, що поряд з іншими обмеженнями окреслюють межі вибору, а вони, у свою чергу, задають рамки функціонування економіки й суспільства протягом того чи іншого періоду часу. Інститути включають у себе як формальні правила й неформальні обмеження (загально-визнані норми поведінки, досягнуті угоди, внутрішні обмеження діяльності), так і певні характеристики примусу до виконання тих чи інших»

[8, с. 9]. За Д.С. Норттом, інститути – це створені людьми обмежувальні рамки, що впорядковують взаємовідносини між людьми. Інституційні зміни визначають те, як суспільства розвиваються у часі, і таким чином є ключем до розуміння історичних змін. Інститути зменшують невизначеність, структуруючи повсякденне життя [9].

Д.С. Норт розмежує поняття «інститути» і «організації», зауважуючи, що «...слід чітко відрізнити правила від гравців» [9, с. 13], тобто організації – це не «правила гри», а самі гравці, їхні цілі діяльності, стратегії тощо. Функціонування організацій визначається інституційною основою.

Інститути розглядаються крізь призму їхнього впливу на рішення, що приймаються економічними агентами. Інститути у вигляді набору правил і норм не визначають цілком поведінку людини, а лише обмежують набір альтернатив, з яких індивід може вибирати відповідно до своєї цільової функції [10, с. 31].

А.Ю. Безшура вважає, що інститути представляють собою структури, які визначають певне середовище для прояву інтересів підприємництва. Створення подібних організацій дозволяє найбільш раціонально організувати на практиці правила поведінки в інноваційному середовищі, а також найбільшу кількість різноманітних формальних процедур [11, с. 86].

А.Ю. Безшура наголошує на особливій ролі організацій в інституційній теорії та зазначає, що поняття «організація» включає в себе, по-перше, всі можливі нормативні моделі поведінки (правила, неформальні норми, норми масової поведінки), по-друге, всі можливі характеристики примусу до виконання нормативних моделей поведінки [11, с. 83].

Сама організація виступає як примусова сила, що обмежує поведінку економічних агентів. На поведінку в кінцевому підсумку впливає існуюча організація, а не правила як такі [11, с. 83]. Термін «організація» використовується тут у широкому розумінні слова як певна форма суспільного устрою, у рамках якої і за допомогою якої люди взаємодіють один з одним, реалізуючи індивідуальні та колективні цілі. Межі застосування інституту і межі організації співпадають. Інакше кажучи, організація діє в тому ж просторі, що й інститути.

Організація, таким чином, поєднує в собі дві складові відносин, що становлять інститути: механізм підпорядкування та

реальну поведінку, суб'єкт підпорядкування і об'єкт підпорядкування, реальні відносини і примусову силу, їх регулюючу, – у єдине ціле. Таким чином, інститути реалізуються в організаціях. Саме наявність організації є свідченням того, що певні правила є інститутами і стають інститутами. Тому вивчати інститути можливо лише шляхом вивчення організацій. Отже, зазначає А.Ю. Безшура, об'єктом дослідження інституційної теорії є саме організації [11, с. 83].

Крім виділення інститутів та організацій, розділяють поняття «інституцій» та «інститутів». Д.С. Норт вважав, що «інституції» включають будь-які види обмежень, що спрямовують людські взаємодії в певному напрямі. Їх мета полягає у зменшенні невизначеності у суспільстві шляхом створення постійної структури людських взаємодій. Формою прояву «інституцій» є «інститути» [9].

О.В. Іншаков, Д.П. Фролов вказують, що інституції – це соціальні форми функцій суб'єктів, об'єктів, процесів і результатів економічної діяльності, що забезпечують еволюцію системи суспільного розподілу праці на підставі статусів, норм, правил, інструкцій, регламентів, контрактів, стандартів і порядків. Інституція виступає об'єктивно необхідною рушійною силою будь-якої конкретної діяльності та є базовою категорією інституціональної теорії. Інститути – складніше явище, ніж інституції [12, с. 56]. Розмежування інституцій та інститутів дає можливість системно подати єдність форм економічних відносин – функціональних (інституції), структурних (організації) та генетичних (інститути) [12, с. 64].

Є.А. Поліщук вважає, що інституції – це сукупність формальних і неформальних правил економічної системи, що сформувалися під впливом інстинктів, звичаїв, традицій її суб'єктів із метою скоординованої поведінки. До організацій (інститутів) відносять закріплення цих правил, норм і обмежень у вигляді суб'єктів економічної системи [13].

Отже, базуючись на підході О.В. Іншакова та Д.П. Фролова [12], можна припустити, що інституції – це образ дій людей, їх ментальність, звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки в певному суспільстві в усіх сферах, зокрема і в економічній діяльності. Інституції складають можливі передумови діяльності організацій як комплексів певних інституцій і формування й реалізації інститутів суспільства.

Дослідники зазначають, що склад інститутів – неоднорідний. З одного боку, вони скла-

даються з правил, з іншого – системи санкцій за невиконання правил. Правила також складають багаторівневу систему. На першому, базисному рівні, знаходяться культурні традиції та цінності; на другому – неформальні правила; і на третьому, найбільш формалізованому, – формальні правила [14].

Формальні правила затверджуються конкретними повноважними органами й фіксуються в якості правових актів або письмових розпоряджень, що спираються на правові акти [15, с. 9]. На рівні окремих компаній формальні правила втілюються в укладених ділових контрактах. Неформальні правила або неофіційні, неправові обмеження – це певні традиції, встановлені звичаї, неписані кодекси поведінки. Фактично роль неформальних інститутів виконують господарська етика або моральні практики. Господарська етика підвищує рівень суспільної та, відповідно, економічної координації ринку [15, с. 9].

Неформальні норми, у свою чергу, спираються на більш широкий базис у вигляді культурних традицій та цінностей, що характерні для певного суспільства. Культурні традиції пов'язані з відтворенням сталих практик поведінки, які увійшли у звичку та закріплені в місцевих звичаях [15, с. 9].

Крім категорій інституцій, організацій та інститутів виділяють також інституційну структуру – це певний впорядкований набір інститутів, що формується в межах тієї чи іншої системи координації господарської діяльності [15, с. 9]. Інституційна структура створює матриці економічної поведінки, визначає обмеження для господарюючих суб'єктів, а також механізми підтримання правил і примусу до їх виконання. Інституційна структура будь-якої країни є результатом минулих дій держави та спонтанного еволюційного відбору найбільш ефективних інститутів [15, с. 9].

В літературі зазначається, що в теоретичній концепції економічні інститути та інституції діють на мікрорівні (господарюючі суб'єкти), мезорівні (територіальні одиниці та галузь) та на макрорівні (економіка, ринок). Такою є організаційна структура інституційного механізму, а функціональну становлять інститут праці, підприємництва, конкуренції та інші [2, с. 37].

Інституціональний підхід є актуальним для таких видів діяльності, як виноградарство та виноробство, нерозривно пов'язаних між собою, що зумовлює необхідність їх спільного розгляду та аналізу. Для багатьох регіонів України вирощування винограду та виноробство в сприятливих для цього кліматичних умовах та придатних

земельних ресурсах є традиційною діяльністю, що має багатовікову історію та зумовлює ступінь зайнятості населення, розвиток регіональної економіки, наповнення бюджетів відповідних регіонів від продажу винограду та вина, експортний потенціал країни тощо. Проте нині стан виноградарства та виноробства є критичним: загальна площа виноградників в Україні стрімко скорочується, вітчизняні виробники вина в гострій конкурентній боротьбі з іноземними конкурентами скорочують поставки вина на національний ринок України та на експорт.

Значною мірою це є наслідком незавершеності формування інституцій, організацій та інститутів, що визначають розвиток виноградарства та виноробства.

Якщо стати на позиції поділу суб'єктів інституційного механізму на різні за ієрархією групи (загального спрямування та спеціалізовані у певній галузі чи сфері) [2, с. 37], можна виділити певні інституції, організації та інститути загального рівня національної економіки, тобто макрорівня, мезорівня (галузі та територій вирощування винограду та виробництва вина) та мікрорівня (рівня підприємств виноградарства та виноробства).

Інституції, організації та інститути макро- та мезорівнів є факторами зовнішнього середовища вищого порядку для господарюючих суб'єктів виноградарства та виноробства. Для цих підприємств інституції, організації та інститути макро- та мезорівня є визначальними і забезпечують дотримання норм та правил, які в них закріплені і реалізовані. Водночас є і зворотній вплив – індивіди та колективи підприємств і організацій можуть просувати ініціативи щодо змін або створення інституціональних систем вищого рівня.

Саме на нижчих рівнях – індивідів та господарюючих суб'єктів – найбільше реалізують себе неформальні інституції, що не зафіксовані письмово у відповідних документах: звичаї певних груп населення, їх традиції, поведінка згідно з нормами ділової або професійної етики, ідеологічні переконання, релігійні обмеження та заповіді тощо. Ці неформальні інституції доповнюють формальні інституції, вони характеризуються значним консерватизмом, мають стійкий характер і можуть еволюційно трансформуватись у формальні інституції різних рівнів за допомогою висування відповідних ініціатив і пропозицій.

Розвиток інституцій на рівні господарюючих суб'єктів спирається на наявність відповідних інституцій, організацій та суспільних інститутів, сформованих на макро- та мезорівнях.

Зрілість цих інституціональних структур підтримує та стимулює формування і розвиток аналогічних інституціональних елементів підприємств. І навпаки, існуюча незавершеність формування елементів інституціональних систем на макро- та мезорівнях зумовлює слабкість інституцій, організацій та інститутів на рівні підприємства, їхню невідповідність потребам бізнесу, брак зв'язків між планами органів влади, досягненнями сучасної науки та потребами підприємств. У результаті це

певною мірою зумовлює застарілість організації виробництва, брак сучасних компетенцій у персоналі підприємств, слабкість їхньої системи маркетингу та збуту, а в результаті – низьку ефективність діяльності та незадовільні фінансові результати (табл. 1).

Аналіз інституцій та організацій на рівні виноградарсько-виноробних підприємств показує, що процес формування інститутів незавершений, що корелює з процесами на мезо- та макрорівнях.

Таблиця 1

Аналіз сучасного стану інституційного середовища господарюючих суб'єктів виноградарства та виноробства Україні на мікрорівні

Інституції	Організаційні структури для реалізації інституцій	Фактичний стан формування регуляторного інституту
<p>Законодавчо-нормативне забезпечення господарської діяльності: Конституція України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України «Про виноград та виноградне вино», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», Статут підприємства, документи, що регулюють промислову, облікову, фінансову та інші політики підприємства, інші документи, що регламентують загальні основи діяльності підприємства</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Національний банк України, Верховний Суд України, вищі спеціалізовані суди, місцеві суди та інші організації, Державна інспекція сільського господарства України, Центральна галузева дегустаційна комісія виноробної промисловості, об'єднання підприємців, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, фонди розвитку (підтримки) підприємництва, інформаційно-аналітичні центри, кластери різних форм, інші організації</p>	<p>Інститут законодавчо-нормативного забезпечення господарської діяльності підприємства виноградарства та виноробства в цілому сформований, проте широко поширені випадки слабкої юридичної обізнаності керівників та інших працівників підприємств, відсутності окремих документів, що регламентують діяльність підприємства, невиконання та порушення законів та нормативних актів, тобто процес формування інституту незавершений</p>
<p>Захист прав власності: Конституція України, Цивільний кодекс України, Земельний кодекс України, Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», документи, що регулюють охорону та збереження майна підприємства, інші документи, що пов'язані з захистом права власності на активи підприємства, рівень правової освіти та досвіду працівників підприємства</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Верховний Суд України, Апеляційний суд України, Касаційний суд України, вищі спеціалізовані суди, місцеві суди, Міністерство юстиції України, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, онлайн-платформа «Дія. Земля, будівництво, нерухомість», адвокатські об'єднання та організації, що надають юридичну підтримку підприємницьким структурам</p>	<p>Інститут приватної власності підприємства виноградарства та виноробства в цілому сформований, проте широко поширені випадки порушення законів та нормативних актів, судових рішень щодо приватної власності, рейдерських атак, які свідчать про те, що процес формування інституту незавершений</p>

(Продовження таблиці 1)

Інституції	Організаційні структури для реалізації інституцій	Фактичний стан формування регуляторного інституту
<p>Податкова система: Конституція України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, інші документи з оподаткування, рівень правової освіти та досвіду працівників підприємства у сфері податкового законодавства</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Державна податкова служба України, Державна фіскальна служба України, Державна митна служба України, онлайн-платформа «Дія. Декларація платника єдиного податку», адвокатські об'єднання та організації, що надають юридичну підтримку підприємницьким структурам, аудиторські та консалтингові фірми</p>	<p>Інститут податкової системи підприємства виноградарства та виноробства в цілому сформований, проте є випадки невиконання законів та нормативних актів, наприклад, щодо повернення державою ПДВ, невиконання податкового законодавства платниками податків тощо, тобто інститут має нестабільну форму</p>
<p>Система реєстрації підприємницької діяльності: Конституція України, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» та інші документи, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, рівень правової освіти та досвіду працівників підприємства у сфері законодавства з реєстрації підприємницької діяльності</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство економіки України, онлайн-платформи «Дія. Створення бізнесу», «Дія. Реєстрація ТОВ на підставі модельного статуту», «Дія. Автоматична реєстрація ФОП», «Дія. Реєстрація потужностей оператора ринку», адвокатські об'єднання та організації, що надають юридичну підтримку підприємницьким структурам, аудиторські та консалтингові фірми</p>	<p>Інститут реєстрації підприємницької діяльності підприємства виноградарства та виноробства в цілому сформований як складова частина загального інституту. Проте є численні факти маніпулювання з даними реєстрів у злочинних цілях, тобто процес формування інституту незавершений</p>
<p>Система розгляду господарських спорів: Конституція України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Закони України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про судоустрій і статус суддів» та інші документи, рівень правової освіти та досвіду працівників підприємства</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, спеціалізовані суди різних рівнів, Міністерство юстиції України, онлайн-платформи «Дія. Земля, будівництво, нерухомість», «Дія. Безпека та правопорядок», Державне підприємство «Інформаційні судові системи», адвокатські об'єднання та організації, що надають юридичну підтримку підприємницьким структурам, аудиторські та консалтингові фірми</p>	<p>Окремі передумови для створення інституту розгляду господарських спорів підприємства виноградарства та виноробства сформовані як частина загального інституту. Проте недосконалість всієї судової системи дозволяє стверджувати, що процес формування інституту незавершений</p>
<p>Механізм фінансування і кредитування підприємницької діяльності: Конституція України, Бюджетний кодекс України, Закони України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про валюту і валютні операції», «Про споживче кредитування» та інші документи, рівень фінансової освіти та досвіду працівників підприємства у сфері фінансування та кредитування</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство економіки України, Національний банк України, комерційні банки, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, Експортно-кредитне агентство (ЕКА), макрорегіональні та інші організації, фонди розвитку (підтримки) підприємництва, консалтингові фірми</p>	<p>Інститут фінансування і кредитування підприємницької діяльності спорів підприємства виноградарства та виноробства у цілому сформований. Проте підприємствам дуже складно залучати для розвитку позикові кошти, процес формування інституту незавершений</p>

(Продовження таблиці 1)

Інституції	Організаційні структури для реалізації інституцій	Фактичний стан формування регуляторного інституту
<p>Інвестиційне середовище: Конституція України, Закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні», «Про режим іноземного інвестування», «Про державно-приватне партнерство», «Про цінні папери та фондовий ринок», Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року та інші документи, рівень освіти та досвіду працівників підприємства у сфері інвестицій та інновацій, схильність керівництва підприємства до впровадження інноваційних технологій</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство економіки України, Національне агентство України з іноземних інвестицій та розвитку, Офіс залучення інвестицій (UkraineInvest), Український фонд стартапів (УФС), інвестиційні фонди розвитку стартап-компанії, об'єднання підприємців, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, фонди розвитку (підтримки) підприємництва, інформаційно-аналітичні центри, кластери різних форм, інші організації, що надають підтримку інвестиційній діяльності бізнесу</p>	<p>Інститут інвестування у підприємницьку діяльність підприємства виноградарства та виноробства у цілому сформований. Але існують значні проблеми з одержанням підприємствами необхідних інвестицій, тобто процес формування інституту незавершений</p>
<p>Освіта: Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про позашкільну освіту», стандарти вищої освіти, Указ Президента України «Про Національну програму правої освіти населення» та інші документи, рівень професійної освіти та досвіду працівників підприємства, наявність умов для професійної самоосвіти, доступність освіти в певному регіоні та за фінансовими умовами, наявність доступу до освітніх онлайн-ресурсів</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство науки і освіти України, Управління освіти в областях та містах, онлайн-платформа «Дія. Цифрова освіта», заклади загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти, вищої освіти та інші організації освіти, заклади підвищення професійної освіти різних рівнів, курси підвищення кваліфікації безпосередньо на підприємствах</p>	<p>Інститут освіти підприємства виноградарства та виноробства у цілому сформований. Проте є суттєві проблеми в освіті, яка наразі не в повній мірі забезпечує підприємства фахівцями з необхідними сучасними кваліфікацією та компетентностями, зокрема у застосуванні цифрових технологій, тобто інститут освіти не повністю відповідає рівню розвинутих країн</p>
<p>Соціально-культурні традиції: Конституція України, Закони України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про корінні народи України», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини» Декларація прав національностей України та інші документи, професійні галузеві свята, фестивалі вина, наукові конференції з виноградарства та виноробства, інші заходи, світоглядні, ментальні, релігійні переваги та звички, увага до національних та регіональних традицій, збереження родинного досвіду вирощування винограду та виноробства</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство культури України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство розвитку громад та територій України та інші організації, Міністерство соціальної політики України, Міністерство молоді та спорту України, релігійні та інші організації, громадські об'єднання, організації, спілки, організації профспілок, культурно-етнічні та інші організації працівників підприємств, онлайн-ресурси підприємств з підтримкою соціально-культурних традицій</p>	<p>Інститут соціально-культурних традицій підприємства виноградарства та виноробства в більшості випадків у цілому сформований, має найбільш стабільну форму серед інших інститутів. Проте є загроза втрати родинних, національних та регіональних навичок і традицій вирощування винограду та виноробства</p>

(Продовження таблиці 1)

Інституції	Організаційні структури для реалізації інституцій	Фактичний стан формування регуляторного інституту
<p>Свобода слова та право на інформацію: Конституція України, Закони України «Про інформацію», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні» та інші документи, затвердження керівництвом підприємства етичного кодексу поведінки, дотримання корпоративної культури на підприємстві, підтримка з боку керівництва ініціативи працівників, колективне обговорення важливих питань для діяльності підприємства</p>	<p>Міністерство юстиції України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Державний комітет телебачення і радіомовлення, редакції наукових журналів, телеканал «Перший діловий», Асоціація професійних журналістів України та інші організації, профільні періодичні видання, журнали, газети та електронні видання підприємств, онлайн-ресурси підприємств, онлайн-ресурси для інформування працівників щодо важливих аспектів діяльності підприємства</p>	<p>Інститут свободи слова та права на інформацію підприємства виноградарства та виноробства лише формується. Тобто процес формування інституту незавершений</p>
<p>Екологізація: Конституція України, Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про відходи», Земельний кодекс України, Лісовий кодекс України, Водний кодекс України, Закон України «Про охорону атмосферного повітря», Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року та інші документи</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, онлайн-платформа «Дія. Навколишнє середовище», Всеукраїнська екологічна ліга, «The Porto Protocol» та інші організації, спрямовані на поліпшення екологічної ситуації, організації підприємств, спрямовані на стимулювання екологізації виноградарства та виноробства</p>	<p>Інститут екологізації підприємства виноградарства та виноробства лише формується. Тобто процес формування інституту незавершений</p>
<p>Цифрова трансформація: Конституція України, Закони України «Про інформацію», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», Концепція розвитку цифрових компетентностей та інші документи, рівень цифрової освіти та досвіду працівників підприємства у використанні цифрових технологій, наявність умов для зростання цифрової самоосвіти, доступність цифрових комунікацій, наявність онлайн-ресурсів для підвищення цифрової освіти</p>	<p>Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство цифрової трансформації України, обласні управління цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, онлайн-платформа «Дія. Цифрова освіта», онлайн-платформа «Дія. Земля, будівництво, нерухомість» та інші організації, громадські організації підприємств, що здійснюють підтримку цифровим трансформаціям у виробництві та управлінських процесах</p>	<p>Інститут цифрової трансформації підприємства виноградарства та виноробства почав сформуватись в останні роки. Тобто процес формування інституту незавершений</p>

(Закінчення таблиці 1)

Інституції	Організаційні структури для реалізації інституцій	Фактичний стан формування регуляторного інституту
Національні торгівельні марки: Конституція України, Господарський кодекс України, Закони України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про захист від недобросовісної конкуренції» та інші документи, Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг, торгівельні марки, рівень освіти та досвіду працівників підприємства у стандартизації і сертифікації вирощування винограду та виробництва вин	Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство економіки України, Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності», Українське бюро винограду і вина, відомі українські виробники товарів та послуг, маркетингові служби підприємств, ініціативні групи працівників та підрозділів підприємств, що пропонують оформлення нових марок вин вітчизняного виробництва	Інститут національних торгівельних марок підприємства виноградарства та виноробства лише формується. Тобто процес формування інституту незавершений
Тіньова економіка: Господарський кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України, Закон України «Про запобігання корупції» та інші документи, рівень правової освіти та досвіду працівників підприємства	Верховна Рада України, Президент України, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Національний банк України, суди різних рівнів, юридичні, фінансові, бухгалтерські підрозділи підприємств, які зобов'язані контролювати дотримання норм діючого законодавства	Інститут боротьби з тіньовою економікою та корупцією у підприємстві виноградарства та виноробства поки не сформований як усталена система. Тобто процес формування інституту незавершений

Джерело: побудовано автором

Висновки. У даному дослідженні уточнені базові категорії інституційної теорії, на підставі існуючих концепцій проаналізовано стан елементів інституційного середовища господарюючих суб'єктів національної економіки України (на макрорівні), галузі виноградарства та виноробства (на мезорівні) та підприємств галузі (на мікрорівні)

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що суспільні інститути, які мають здійснювати регулювання економічної діяльності суб'єктів господарювання, на всіх рівнях є слабкими, недосконалими, непрацюючими, а окремі інститути знаходяться на етапі формування. Управління і економікою в цілому, і виноградарсько-виноробною галуззю, і підприємствами галузі значною мірою здійснюється в ручному режимі, без саморегулюючого впливу інститутів.

Отже, формування інституцій різних рівнів є передумовою створення саморегулюваної інституціональної системи. У такій якості інституції виступають не як уявні категорії, а як реальні чинники, що зумовлюють розвиток підприємств, галузей, економіки та інших сфер життя країни.

Стимулювання формування інституцій та інститутів сприяє гармонізації та упорядкуванню інтересів керівництва та колективів підприємств, окремих галузей та держави загалом, сприяє розвитку всіх ланок економіки, їхній інтеграції в єдині процеси модернізації економіки, її цифровій трансформації, екологізації, зростанню рівня бізнес-етики та соціальних стандартів, мінімізації тіньової економіки, нівелюванню конфліктів інтересів окремих бізнес-груп та підвищенню партнерських відносин, розвитку культури і народних традицій, формуванню на всіх ланках «економіки знань», посиленню елементів загальнодержавної інституційної системи, глобалізації вітчизняної економіки тощо. У результаті мають скластися усталені суспільні інститути, дія яких забезпечує передбачуваність і гармонізацію розвитку економіки та інших сфер життя суспільства.

Доцільно ретельно оцінити фактичний стан сформованості та ефективності дії кожного інституту, щоби посилити зусилля для формування інституцій і побудови системи інститутів, що будуть ефективно впливати на економічні

процеси в державі. Для цього необхідно поглибити теоретичні дослідження елементів інституціонального середовища, проаналізувати стан інституцій, результативність існуючих організа-

цій, які мають втілювати певні комплекси інституцій, кадровий склад таких організацій та вжити заходів для створення ефективного загальнодержавного інституціонального механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73–82.
2. Білокінна І.Д. Формування інституційного механізму становлення «зеленої економіки» в аграрній сфері : дис. ... канд. екон. наук. Вінниця, 2021. 214 с.
3. Сафонов Ю.М. Інституціоналізм в умовах трансформації АПК. *Ефективна економіка*. 2013. № 4.
4. Поченчук Г.М. Особливості сучасних інституціональних перетворень економіки України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*. 2015. № 835. С. 298–304.
5. Алімов О.М., Даниленко А.І., Трегобчук В.М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : монографія. Київ : Об'єднаний інститут економіки НАН України економіки НАН України, 2005. 540 с.
6. Рогач С.М. Теоретико-методологічні засади формування інституціоналізму та його значення в розвитку ринкових відносин. *Економіка природокористування і охорони довкілля* : зб. наук. праць. Київ, 2009. С. 246–251.
7. Шаповалова Т.В. Інституціоналізм – релевантний підхід до дослідження соціального капіталу як економічної категорії. *Часопис економічних реформ*. 2013. № 1(9). С. 122–131.
8. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа. *Вопросы экономики*. 1997. № 3. С. 6–9.
9. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ : Основи, 2000. 198 с.
10. Шаститко А. Предметно-методические особенности новой институциональной экономической теории. *Вопросы экономики*. 2003. С. 24–41.
11. Безшукура А.Ю. Інституціональний підхід до визначення змісту поняття «організація». *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 9. С. 83–86.
12. Іншаков О.В., Фролов Д.П. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. *Економічна теорія*. 2011. С. 52–62.
13. Поліщук Є.А. Інституціональні аспекти у методології дослідження інвестиційного ринку. *Ефективна економіка*. 2015. № 11.
14. Вініченко І.І., Гончаренко О.В., Кобець Є.А. Інституціональна економіка : навч. посібник. Дніпропетровськ : Свідлер, 2009. 216 с.
15. Вініченко І.І. Роль та значення інститутів у формуванні конкурентних відносин. *Економіка та держава*. 2012. № 5. С. 8–10.

REFERENCES:

1. Shpykuliak O., Malik M. (2019) Instytutsionalnyi analiz rozvytku pidpriemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt [Institutional analysis of entrepreneurship development in the agrarian sector of economy: methodical aspect]. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 73–82. (In Ukrainian)
2. Bilokinna I. (2021) Formuvannia instytutsiinoho mekhanizmu stanovlennia «zelenoi ekonomiky» v ahrarnii sferi [Formation of the institutional mechanism of formation of «green economy» in the agrarian sphere]: *Candidate's thesis*. Vinnytsia, 214 p. (in Ukrainian)
3. Safonov Y. (2013) Instytutsionalizm v umovakh transformatsii APK [Institutionalism in transforming of agro-industrial complex of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 4. (in Ukrainian)
4. Pochenchuk G. (2015) Osoblyvosti suchasnykh instytutsionalnykh peretvoren ekonomiky Ukrainy [Features of modern institutional transformation of Ukrainian economy]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu «Lvivska politechnika»*. Seriya «Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlinia i problemy rozvytku», no. 835, pp. 298–304. (in Ukrainian)
5. Alimov O., Danylenko A., Tregobchuk V. (2005) Economic development of Ukraine: institutional and resource providing: Monograph [Ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny: instytutsionalne ta resursne zabezpechennya]. Kyiv: Incorporated in-t of economy of NAN of Ukraine, 540 p. (in Ukrainian)
6. Rogach S. (2009) Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia instytutsionalizmu ta yoho znachennia v rozvytku rynkovykh vidnosyn [Theoretical and methodological principles of institutionalism formation and its

significance in the development of market relations]. *Economics of nature management and environmental protection*. Kyiv, pp. 246–251. (in Ukrainian)

7. Shapovalova T. (2013) Instytutsionalizm – relevantnyi pidkhid do doslidzhennia sotsialnoho kapitalu yak ekonomichnoi katehorii [Institutionalism is a relevant approach to the study of social capital as an economic category]. *Chasopys ekonomichnyh reform*, no. 1(9), pp. 122–131. (in Ukrainian)

8. North D. (1997) Institucional'nye izmeneniya: ramki analiza [Institutional Change: A Framework for Analysis]. *Voprosy ekonomiki*, no. 3, pp. 6–9. (in Russian)

9. North D. (2000). Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and economic development]. Kyiv: Osnovy, 198 p. (in Ukrainian)

10. Shastitko A. (2003) Predmetno-metodycheskye osobennosti novoi instytutsyonalnoi ekonomicheskoi teoryi [The subject-methodological features of the new institutional economic theory]. *Voprosy ekonomiki*, no. 1, pp. 24–41. (in Russian)

11. Bezshkura A. (2013) Instytutsionalnyi pidkhid do vyznachennia zmistu poniattia «orhanizatsiia» [Institutional approach in determining the content concept of «organization»]. *Investytsiyy: praktyka ta dosvid*, no. 9, pp. 83–86. (in Ukrainian)

12. Inshakov O., Frolov D. (2011) Instytutsiia – kliuch do rozuminnia ekonomichnykh instytutiv [Institution – the key to understanding economic institutions]. *Ekonomichna teoriia*, no. 1, pp. 52–62. (in Ukrainian)

13. Polishchuk Ye. (2015) Instytutsionalni aspekty u metodolohii doslidzhennia investytsiinoho rynku [Institutional aspects in methodology of research of investment market]. *Efektivna ekonomika*, no. 11. (in Ukrainian)

14. Vinichenko I., Goncharenko O., Kobets E. (2009) Instytutsionalna ekonomika [Institutional economics]. *Navchalnyy posibnyk*: Dnipropetrovsk: Svidler, 216 p. (in Ukrainian)

15. Vinichenko I. (2012). Rol ta znachennia instytutiv u formuvanni konkurentnykh vidnosyn [The role and importance of institutions in shaping the competitive relations]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 5, pp. 8–10. (in Ukrainian)